

MANZARA DEĞİL YUVA: "PRAKSİYOM"UN DOĞDUĞU YER

İmdat Demir — Filozof Kirpi

ÖZET

Metin, Rize'de doğayla iç içe bir ev üzerinden "manzara" değil "yuva" fikrini kuruyor; ev, doğaya sonradan eklenmiş bir nesne değil, toprak, sis, yağmur ve insanın aynı ritimde yaşadığı geçirgen bir varoluş alanı olarak okunuyor. Anlatıcı, doğayı seyirlik değil, konuşan bir ortak olarak büyüdüğünü; karpillerle, boz ayılarla komşuluk eden merkeziz bir hayatın etik farkını vurguluyor. Görsel hafıza, bu fotoğrafı bir temsil değil süreç olarak kaydediyor; sarmaşık, duvarla doğa arasında sessiz bir ahlâk sözleşmesine dönüşüyor. Praksiyom, buradan doğuyor: doğayı taklit değil, işleyiş mantığını, etik ritmini ve epistemik sabrını öğrenen yaşama biçimi. Metin, çağın ekolojik ve ahlâkî krizine karşı doğayla birlikte düşünmeyi hatırlatıyor.

Bu bir manzara değil; bu, bir kök hatırlayışı. Bu, mekânın insanı taşıdığı, insanın mekânı temsil etmediği bir hayat biçimi. Bu, Rize. Ama daha çok: doğanın henüz "arka plan"a düşmediği bir dünya.

Bu ev, bir mimari nesne değil. Bu ev, doğanın içine sonradan kondurulmuş bir barınak da değil. Bu ev, toprağın, ağacın, sisin ve insanın aynı ritimde nefes almayı öğrendiği bir yer. Duvarları taş ama dili yosun. Çatısı kiremit ama hafızası yaprak. Pencereleri dışarı bakmıyor; dışarıyı içeri alıyor. Ev doğaya açılmıyor, doğa eve sızıyor; zaten ikisi de aynı şey. Bu yüzden burada "iç" ve "dış" ayrımı yok. Burada mekân, ontolojik olarak geçirgen.

Ben bu coğrafyada doğdum. Doğa, benim için seyredilen bir şey olmadı. Doğa, benimle konuşan bir şeydi. Sis, manzara değildi; gündelik bir hâl. Bulut, kartpostal süsü değildi; yüzüme değen bir varlıktı. Yağmur, romantik bir arka plan değil; yürüyüş temposu, konuşma ritmi, düşünme biçimiydi. Karadeniz'de yağmur, insanın zihnini yıkar; fazlalıkları alır, özü bırakır. Bu yüzden burada düşünce kuru olmaz; hep ıslaktır, hep canlıdır.

Bu evin çevresinde karpiller vardı. Boz ayılar vardı. Kuşlar vardı; ama "doğal hayat" başlığı altında değil. Onlar komşuydu. İnsan, kendini doğanın merkezine koymuyordu; doğanın içindeki bir canlı olarak konumlandırıyordu. Bu çok önemli bir fark. Çünkü merkezde olduğunu sanan insan, dünyayı tüketir. İçinde olduğunu bilen insan, dünyayla müzakere eder.

Görsel hafıza dediğimiz şey tam da burada başlar. Hafıza, sadece zihinsel bir kayıt değildir; bedensel, mekânsal ve ritmik bir organizasyondur. Bu fotoğrafa baktığımda, sadece bir ev görmüyorum. Toprağın nemini hissediyorum. Taş duvarların soğuşunu değil, sabrını algılıyorum. Sarmaşığın duvara tırmanışını "süs" olarak değil; var kalma biçimi olarak okuyorum. Görsel hafıza, nesnelere temsil olarak değil; süreç olarak kaydeder.

Bu evin sarmaşıkla kaplanmış olması bir ihmal değil; bir ahlâk. Çünkü burada duvar, kendini doğaya kapatmıyor. Duvar, doğayla pazarlık yapıyor. "Gel ama beni yıkma" diyor. Sarmaşık da "saracağım ama

boğmayacağı” diyor. Bu, sessiz bir etik sözleşme. Modern insan bu dili unuttu. O yüzden doğayla ya savaş hâlinde ya da sahte bir barış pozunda.

Burada ise doğa ile insan arasında bir simetri yok; bir uyum var. Simetri eşitlik ister; uyum karşılıklı ayarlama. Praksiyom¹ dediğim şey tam da buradan doğuyor. Doğayı model almak, onu taklit etmek değildir. Doğanın işleyiş mantığını, etik ritmini, epistemik sabrını anlamaktır. Bu evin yamaca tutunuşu bir mimarlık meselesi değil; bir ontoloji meselesi. Yerçekimiyle kavga etmiyor; onunla çalışıyor. Toprağı zorlamıyor; toprağın izin verdiği kadar yer kaplıyor.

Bu, bilginin başka bir türüdür. Kitaptan öğrenilmez. Bu, yaşayarak edinilen, bedene yazılan bir epistemolojidir. Burada bilgi, hızla elde edilmez; yavaş yavaş sızar. Sis gibi. Sis Karadeniz’de görüşü kapatmaz; görüşü terbiye eder. Hemen görmeyi değil, sabretmeyi öğretir. *Modern bilgi rejimi ise hız ister, netlik ister, kontrol ister. O yüzden doğayla uyumlu değil; doğaya tahakkümcü.*

Bu fotoğrafta gördüğünüz şey, bir “estetik manzara” değildir. Bu, estetiğin ontolojik hâlidir. Estetik burada güzellik değil; uygunluk demektir. Doğru yerde durmak, doğru zamanda susmak, doğru ölçüde büyümek. Ev, daha fazla görünmek istemiyor. Gösteriş yapmıyor. Kendini dayatmıyor. O yüzden güzeldir. Çünkü güzellik, bağırmas.

Kültürel zenginlik dediğimiz şey de buradan gelir. Müzik burada bir performans değil; gündelik hayatın titreşimidir. Ritim, dışarıdan eklenen bir unsur değil; yürüyüşten, konuşmadan, çalışmadan doğar. Türkü burada bir sanat eseri olmaktan önce bir hayatta kalma biçimidir. Yağmurun ritmiyle uyumlu olmayan türkü tutmaz burada. O yüzden bu coğrafyada müzikle doğa arasında kopukluk yoktur.

Benim Praksiyom düşüncesi dediğim şey, soyut bir teori olarak doğmadı. Bu evin duvarlarından, bu toprağın eğiminden, bu sisin sabrından doğdu. Doğayı nesneleştiren bir aklın üreteceği bir öğreti değil bu. Doğanın içinden gelen, onunla beraber düşünen bir aklın sonucu. O yüzden burada “insan merkezilik” yok. İnsan, doğanın efendisi değil; onun konuşabilen parçası.

Bu fotoğraf bir tevafuk. Çünkü hayatımın başıyla düşüncemi ürettiğim yer aynı yerden konuşuyor. Bu bir nostalji değil; bir tutarlılık. Doğadan kopmamış bir çocukluğun, doğayı model alan bir düşünceye dönüşmesi tesadüf değil. Bu, süreklilik. Hafızanın kopmaması.

Bugün dünyada büyük bir kriz var. Ekolojik, ahlâkî, epistemik. İnsan, doğayı dışsallaştırdıkça kendini de dışsallaştırdı. Kendi bedenini, duygusunu, ritmini unuttu. O yüzden bu fotoğraf sadece bana ait değil; anlatılması gereken bir hayat bilgisini taşıyor. *İnsanlara “doğaya dönün” demek kolay. Ama asıl mesele, doğayla birlikte düşünmeyi yeniden öğrenmek.*

¹ Praksiyom, doğayı bir kaynak ya da nesne olarak değil, yaşayan bir işletim mantığı olarak merkeze alan; etik, ontoloji, epistemoloji ve estetiği birbirinden ayırmadan birlikte düşünen bir düşünce ve eylem rejimidir; klasik praksis anlayışından farklı olarak yalnızca “eylem”i değil, eylemin doğayla, bedenle, ritimle ve hafızayla kurduğu bütünlüklü ilişkiyi esas alır. Praksiyom’da bilgi soyutlanarak üretilmez; toprağın eğimi, sisin geciktirici etkisi, yağmurun ritmi, canlıların karşılıklı sınır gözetimi gibi doğal süreçlerden süzülerek oluşur ve bu yüzden aceleci değildir, tahakkümcü değildir, merkezci değildir. İnsan burada doğanın efendisi değil, onunla birlikte işleyen bir düğümdür; akıl doğayı düzenlemez, doğadan düzen öğrenir. Praksiyom’un etiği buyurgan değil, müzakereci; ahlâkı kuraldan değil, ilişkiden doğar; estetiği süsten değil, yerinde durmaktan beslenir. Bu düşünce, dünyayı dönüştürmeye kalkmadan önce ona uyumlanmayı, onu hızlandırmadan önce ritmini dinlemeyi, onu tüketmeden önce anlamayı önerir; bu nedenle Praksiyom bir teori değil, bir yaşama biçimi, bir zihinsel disiplin değil, bir varoluş terbiyesidir. **Filozof Kirpi: “Doğayı fetheden akıl çürür; doğayla düşünen akıl kök salar.”**

Bu ev, düşünmenin de evi. Burada düşünce duvara çarpıp geri dönmez. Açık dolaşır. Toprak düşünceyi emer, taş düşünceyi taşır, sis düşünceyi yumuşatır. O yüzden bu mekân, sadece bir doğum yeri değil; bir düşünce matrisi.

Ben doğanın kucağında doğdum. Doğa beni büyütmedi; bana eşlik etti. Aradaki fark çok önemli. Eşlik eden bir doğa, insanı sorumlu kılar. Sahip olunan bir doğa, insanı zalimleştirir. Bugün dünyada gördüğümüz şey, sahiplenme hastalığı. Oysa burada ilişki var, mülkiyet yok.

Bu metni şiirsel kılan şey süslü cümleler değil. Bu metnin şiiri, anlattığı hayatın ritminde. Çünkü şiir, kelimedede değil; ilişkidedir. İnsanla doğa arasındaki ilişkinin bozulmadığı yerde, her cümle zaten şiirdir.

Bu evi gördüğünüzde "ne güzel manzara" demeyin. "Ne doğru yerde duruyor" deyin. Bu, estetiğin en yüksek hâlidir. Doğru yerde durmak. Ve belki de bugün insanlığın en çok unuttuğu şey tam olarak budur.